

Životni ciklus preduzeća u uslovima ekološke odgovornosti

Enterprise's life cycle in the conditions of the ecological responsibility

Mohamed Abd Ahmed Abuhteara¹, Prof. dr Maja S. Kovačević^{2*}, Doc. dr Jovana R. Gardašević

¹Bulevar Arsenija Čarnojevića 52/15, Beograd, Srbija /
Bulevar Arsenija Čarnojevića 52/15, Belgrade, Serbia

^{2,3}Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment u Novom Sadu, Cvećarska 2, Novi Sad, Srbija /
Faculty of Economics and Engineering Management in Novi Sad, Cvećarska 2, Novi Sad, Serbia

*Autor za prepisku / Corresponding author

Rad primljen / Received: 10.12.2020, Rad prihvaćen / Accepted: 20.08.2021.

Sažetak: U današnjim uslovima poslovanja, preduzeća su usmerena na proces organizovanja, reinženjeringa i inoviranja poslovanja, u cilju uspostavljanja novog tržišta, kao i ostvarivanja dobiti i kao takvo, utiče na sve segmente ljudskog ponašanja i delovanja. Ipak, mnogobrojni primeri širom sveta ukazuju na rizike i opasnosti, koji proističu iz nekontrolisane primene svega onoga što je čovek u stanju da učini prirodi. Postupanje od strane pojedinaca, preduzeća, čak i čitavih država, kojima se ugrožava i zagađuje životna sredina, pri čemu se ne poštuju tehnička uputstva, standardi, kao i propisi, predstavljaju nedozvoljena i kažnjiva deliktna ponašanja, odnosno ekološke delikte. Osnovno pitanje je kako izgraditi specijalizovano preduzeće, koje će u današnjim uslovima rada biti i ekološki odgovorno, jer briga o budućem životu generacija stanovništva, kroz kvalitetan način življenja i dostupnosti ograničenih prirodnih resursa za obavljanje svakodnevnih životnih, a time i privrednih aktivnosti, predstavlja osnovu koncepta očuvanja životne sredine i ekološke odgovornosti. Samim tim, bez analize životnog ciklusa preduzeća, ne može se zamisliti proces efikasnog ekološkog odlučivanja u savremenom preduzeću, a time ni usvajanje ekološki odgovornog načina poslovanja. Preduzeće kao poslovni sistem, ima svoj životni ciklus koji obuhvata sledeće faze: stvara se, raste i nestaje, a pri tome prolazi kroz određene faze rasta i kriza, sa određenim obeležjima, koje menadžment mora pravovremeno prepoznati i preduzeti odgovarajuće mere. Strategija pravovremenog prelaska iz postojeće u narednu fazu, znači osvajanje više tržišnih učešća, više profita i više šansi za samoodrživost, a ukoliko nema te strategije, može se očekivati stagnacija i saturacija životnog ciklusa preduzeća. Menadžment preduzeća predstavlja skup ključnih rukovodilaca u preduzeću, od koga zavise rezultati rada, a na taj način razvoj i povećanje ekološke svesti o neophodnosti zaštite životne sredine. Shodno tome, ekološka svest pojedinca, kao i menadžmenta preduzeća moraju biti aktivni pokretač neophodnog uravnoteženja ekonomskih i ekoloških faktora, uz obaveznu primenu poslovne etike. Cilj rada je analiza značaja ekološke odgovornosti preduzeća koje prolazi kroz više faza, pri čemu je svest o očuvanju životne sredine od ključnog značaj, jer su održivi razvoj i strateško strateško planiranje u velikoj meri povezani.

Ključne reči: preduzeća, životna sredina, životni ciklus, strateško planiranje, ekološka odgovornost, zelena ekonomija, zeleni rast.

Abstract: In today business conditions, enterprises are focused on the process of organizing, reengineering and innovating business, in order to create a new market, as well as to make a profit and as such affect all segments of human behavior and action. However, numerous examples around the world point out the risks and dangers, which arise from the uncontrolled application of everything that man is able to do to nature. Actions by individuals, enterprises, and even entire countries, which endanger and pollute the environment, without respecting technical instructions, standards, as well as regulations, are illegal and punishable delinquent behavior, ie environmental offenses. The basic question is how to build a specialized enterprise, which in today working conditions will be ecologically responsible, because caring for the future life of generations, through quality living and availability of limited natural resources to perform everyday life, and thus economic activities, is the basis of conservation environmental and ecological responsibility. Therefore, without the analysis of the life cycle of the enterprise, it is impossible to imagine the process of efficient ecological decision-making in a modern enterprise, and thus the adoption of an ecologically responsible way of doing business. The enterprise, as a business system, has its own life cycle which includes the following phases: it is created, grows and disappears, and at the same

time goes through certain phases of growth and crisis, with certain characteristics, which management must recognize in time and take appropriate measures. The strategy of timely transition from the existing to the next phase means winning more market shares, more profit and more chances for self-sustainability, and if there is no such strategy, stagnation and saturation of the enterprise's life cycle can be expected. The management of the enterprise is a set of key managers in the enterprise, on which the results of work depend, and thus the development and increase of ecological awareness of the need to protect the environment. Consequently, the ecological awareness of the individual, as well as the management of the enterprise must be an active driver of the necessary balance of economic and ecological factors, with the mandatory application of business ethics. The aim of this paper is to analyze the importance of ecological responsibility of an enterprise that goes through several phases, where awareness of ecological protection is crucial, because sustainable development and strategic planning are largely linked.

Keywords: enterprises, environment, life cycle, strategic planning, ecological responsibility, green economy, green growth.

¹orcid.org/0000-0002-1520-1329,

²orcid.org/0000-0001-6902-3794, e-mail: majaskovacevic5@gmail.com

³orcid.org/0000-0002-3239-2083, e-mail: j.gardasevic@fimek.edu.rs

UVOD / INTRODUCTION

U današnjim uslovima života, preduzeća predstavljaju pokretač ekonomskog razvoja države, s obzirom na to da u najvećoj meri zapošljavaju radno sposobno stanovništvo. Kao takva, preduzeća u velikoj meri utiču na bruto domaći proizvod i značajna su u rešavanju problema nezaposlenosti. Takođe, preduzeća podižu životni standard i jačaju međunarodnu konkurentsku poziciju zemlje putem izvoznih poslova (Janković i Golubović, 2019). Promenljivo okruženje nameće potrebu prilagođavanja načina poslovanja, a na taj način i razmišljanja, saglasno savremenim trendovima. Preduzetništvo je potreba, koja se sama od sebe nameće, kako u pogledu pojedinačnih pronalazaka, ideja, ali i poboljšanja, tako i u vidu grupnih pomaka, prema ostvarenju tržišne prednosti.

Saglasno tome, preduzetništvo je usmerena na proces organizovanja i inoviranja poslovanja preduzeća, radi stvaranja novog tržišta, kao i ostvarivanja dobiti, kao primarnog cilja. Međutim, ono je vezano za sve segmente ljudskog ponašanja i delovanja i samim tim, razvija kreativnost, utiče na pospešivanje rađanja ideje i obogaćuje ljudske potrebe (Penezić, 2010). Glavnu strategiju preduzeća označava specijalizacija, koja utiče na jedinstvenost proizvoda i usluga, te se kao ključno javlja pitanje, kako izgraditi specijalizovano preduzeće, koje će u današnjim uslovima rada biti i ekološki odgovorno (Martinović i Tanasković, 2013).

Odgovornost preduzeća se posebno ogleda u poboljšanju opšteg dobra života stanovništva, odnosno predstavlja takav način poslovanja, u kome preduzeća prevazilaze svoju osnovnu funkciju stvaranja profit ai daju pozitivan doprinos okruženju. U tom pogledu, današnje strategije poslovanja ne mogu se zamisliti bez uključivanja brige za društvenu zajednicu, posebno za energetska efikasnost, ekosistem i klimatske promene (Okanović i dr., 2018).

Briga o budućem životu generacija stanovništva, kroz kvalitetan način življenja i dostupnost ograničenih prirodnih resursa za obavljanje svakodnevnih životnih, a time i privrednih aktivnosti predstavlja okosnicu koncepta očuvanja životne sredine i ekološke odgovornosti. Unapređenje ekonomskih performansi, često je povezano sa rastom privredne aktivnosti, kroz intenziviranje proizvodnih i prerađivačkih delatnosti (Domazet i Jovanović, 2016).

U tom pogledu, cilj rada je usmeren na analizu životnog ciklusa preduzeća, jer se bez analize, ne može zamisliti proces efikasnog ekološkog odlučivanja u savremenom preduzeću, pa samim tim ni potpuno usvajanje ekološki odgovornog načina poslovanja (Krstić i dr., 2014).

1. METODE UPRAVLJANJA PREDUZEĆEM / METHODS OF COMPANY MANAGEMENT

Preduzeća predstavljaju jedan od ključnih faktora dinamičnog privrednog razvoja i samim tim smanjenja visoke stope nezaposlenosti (Anićić i dr., 2017). Upravljanje se može razmatrati na različitim nivoima - analizirajući ih u zavisnosti od veličine preduzeća, teorijskog modela na kome se zasniva ili područja na koje se odnosi (finansijsko upravljanje, upravljanje prodajom, upravljanje ljudskim resursima i dr).

Upravljanje predstavlja proces: planiranja, organizovanja, vođenja i kontrole fizičkih, ljudskih, finansijskih i informacionih resursa preduzeća, da bi se obezbedilo efikasno ostvarivanje ciljeva preduzeća u promenljivoj sredini. S tim u vezi, finansijsko upravljanje je deo ukupnog upravljanja preduzećem. Upravljanje je hijerarhijski najviša i najznačajnija funkcija u preduzeću. Upravljanjem se određuju ciljevi, strategija i politika preduzeća. U okviru upravljanja projektuju se veze preduzeća sa okruženjem, formira sistem unutrašnjih među odnosa i određuje globalna raspodela ostvarenih rezultata preduzeća (Živković i dr., 2014).

Upravljačka funkcija je vlasnička funkcija preduzeća. Ona određuje poslovnu filozofiju i politiku preduzeća, kao skup ponašanja i odnosa u preduzeća u celini i njegovim poslovnim podstistemima. Upravljanje reguliše i sve druge funkcije preduzeća. Ono postavlja okvire rukovođenja i izvršavanja i predstavlja vođenje preduzeća ka postavljenim ciljevima. Samim tim, neophodno je da preduzeća u uslovima sve izraženijih ekoloških problema i posledica nekontrolisane eksploatacije resursa, ukazuju na neophodnost adekvatnog upravljanja prirodnim resursima i na taj način iskazuju ekološku odgovornost.

Funkcija upravljanja treba da bude tako organizaciono postavljena i ustrojena da obezbedi efikasnost izvršavanja donetih upravljačkih odluka. Sadržaj upravljačke funkcije čine predviđanje, planiranje, usmeravanje i kontrola. Struktura funkcije upravljanja zavisi od delatnosti, veličine i složenosti konkretnog preduzeća. Složenost odnosa u funkciji upravljanja ogleda se, ne samo u većem broju upravljačkih nivoa, već i u složenosti i raznovrsnosti njihovih međuodnosa. Ti međuodnosi su uslovljeni ukupnim zadacima i ciljevima preduzeća, kao i stepenom povezanosti organizacionih delova u okviru preduzeća (Živković i dr., 2014). Preduzeća uvek traže šansu da povećaju profit i udeo na tržištu (Kostić i dr., 2011).

S obzirom na to da se funkcionisanje i razvoj poslovnog sistema posmatra kao kontinuirani proces njegove stalne borbe za sadašnju i buduću egzistenciju, pod upravljanjem poslovnog sistema, tj. preduzeća, mogu se podrazumevati upravljačke akcije kojima se neprekidno utiče na sadašnje i buduće funkcionisanje poslovnog sistema, u cilju njegovog prevođenja u novo, bolje stanje, a time i u stanje ekološke odgovornosti.

Noviji pristupi upravljanju preduzećem govore o tzv. strateškom upravljanju, pod kojim se podrazumeva kontinuirani proces stalnog prilagođavanja preduzeća promenljivom okruženju, u kome okruženje vrši uticaj na preduzeće, a samo preduzeće, takođe, vrši uticaj na okruženje u kojem egzistira (Jovanović, 2015). U tom pogledu, strateško upravljanje obuhvata:

- utvrđivanje i definisanje ciljeva i strategije preduzeća;
- proces realizacije definisane strategije i
- kontrolu realizacije.

Pri čemu se pod upravljanjem poslovnim sistemom podrazumeva integralni proces, koji obuhvata sve pojedinačne procese upravljanja i funkcije u poslovnim sistemu:

- upravljanje proizvodnjom;

- upravljanje prodajom;
- upravljanjem razvojem i dr.

Suma svih ovih pojedinačnih procesa upravljanja, integrisana u celovit sistem, predstavlja upravljanje poslovnim sistemom, tj. upravljanje preduzećem. Pojedinačni procesi upravljanja u poslovnim sistemu su sastavljeni od raznovrsnih i kompleksnih aktivnosti i akcija, kojima se neprekidno utiče na parametre poslovnog sistema i usmerava delovanje mnogobrojnih faktora pod čijim uticajem se odvija funkcionisanje i razvoj poslovnog sistema. Razmatranje procesa upravljanja proizvodnjom obuhvata sumu aktivnosti koje su usmerene na poboljšanje efikasnosti proizvodnje (Jovanović, 2015). Promene na finansijskom tržištu, kao i u društvenom okruženju, zahtevaju da se preduzeća oslone na sopstvene kreativne resurse (Kostić i dr., 2011).

2. ORGANIZACIONO STRUKTURIRANJE U FUNKCIJI EFIKASNOG UPRAVLJANJA / ORGANIZATIONAL STRUCTURING IN THE FUNCTION OF EFFICIENT MANAGEMENT

U današnjim uslovima privređivanja, kada dolazi do brzih tržišnih promena, koje utiču na poslovanje preduzeća, neophodno je uspostaviti takvu organizacionu strukturu, koja će osigurati potrebnu fleksibilnost i osnovu za dalji rast i razvoj preduzeća, jer svaka pogrešna poslovna odluka, dovodi do gubitka vremena, novca i energije (Kovač, 2012). Da bi se greške svele na najmanju moguću meru, neophodno je obezbediti kvalitetan sistem računovodstvenih informacija, koje predstavljaju temelj poslovnog odlučivanja.

Savremeni pristup računovodstvene profesije je neizbežan za adekvatno merenje, izveštavanje, poslovno odlučivanje i prikazivanje rezultata aktivnosti u preduzećima, koja su implementirala koncept takvog poslovanja, da u realizaciji proizvodnih i uslužnih procesa, vode računa o eksploataciji prirodnih resursa i na taj način menjaju poslovne modele, navike i načine razmišljanja (Vićentijević i Petrović, 2018).

Mogućnost opstanka i razvoja privrednih subjekata, a time i preduzeća, vezuje se prvenstveno za njihovu sposobnost prilagođavanja uslovima, u kojem uspostavljaju svoju strategiju poslovanja, pri čemu u ostvarivanju svojih namera, preduzeća nailaze na mnoge poteškoće, koje zahtevaju odgovarajuća rešenja. Uspešno upravljanje podrazumeva stalni razvoj organizacionih sposobnosti menadžmenta i reinženjering strukture preduzeća.

Promene u načinu privređivanja, veoma često zahtevaju izvesna prilagođavanja u cilju bolje organizacione strukture, te iz navedenih razloga, upravljački proces, kroz organizacionu strukturu, zauzi-

maju poseban značaj u teorijskim i praktičnim istraživanjima.

Jedan od bitnijih faktora koji utiče na organizacionu strukturu jeste veličina preduzeća. Veličina preduzeća utiče na složenost organizacione strukture, jer povećanjem veličine preduzeća, raste i složenost njegove organizacione strukture. Mala preduzeća imaju relativno jednostavnu organizacionu strukturu (Kovač, 2012).

U manjim i srednjim preduzećima, s użim programom poslovanja, uspostavljaju se tri ili četiri sektora kao što su:

- proizvodnja,
- marketing,
- finansije i
- planiranje.

U malim i srednjim preduzećima, više aktivnosti se grupiše u manji broj radnih zadataka koji su međusobno povezani i poveravaju se manjem broju organizacionih jedinica, kao i manjem broju sektora. U skladu s napred navedenim, organizaciona kultura treba da bude usklađena sa poslovnom strategijom malih i srednjih preduzeća. Organizaciona kultura je posebno značajna za mala i srednja preduzeća, jer promena kvaliteta proizvoda i usluga i druge inovacije u uslovima dinamičnog tržišta, kao i kvalitetniji odnosi unutar preduzeća i u odnosima prema tržištu, utiču na rast i razvoj preduzeća (Kostić i dr., 2011).

3. REZULTATI I DISKUSIJA / RESULTS AND DISCUSSION

3.1. Ekološka odgovornost i njen značaj za razvoj preduzeća /

Environmental responsibility and its importance for company development

Posledice ljudske delatnosti na planeti su sve vidljivije, koje dovode do promene životne sredine i na taj način, na rizike i opasnosti koje proističu iz nekontrolisane i nesputane primene svega onoga što je čovek u stanju da učini prirodi, ukazuju mnogobrojni primeri širom sveta (Vidosavljević i Minić, 2015). Iz tog razloga, neophodno je promeniti način razmišljanja, a time i način poslovanja preduzeća, da bi svaki pojedinac, kao i privredni subjekat, formirao opštu sliku o životnoj okolini i faktorima koji deluju unutar nje i da bi bio spreman, da postupa u skladu sa ekološki prihvatljivim ponašanjem u okviru ličnih i društvenih domena.

Posmatrano na individualnom i društvenom planu, ekološka svest je preduslov poštovanja principa važnih za realizaciju zaštitnog koncepta. Postupanje od strane pojedinaca, preduzeća, čak i čitavih država, kojima se ugrožava i zagađuje životna sredina,

pri čemu se ne poštuju tehnička uputstva, standardi, kao i propisi, predstavljaju nedozvoljena i kažnjiva deliktna ponašanja, odnosno ekološke delikte (Jovanović, 2017). Određivanje širokog kruga izvršilaca za odgovornost znači formiranje univerzalnog minimuma svesti o nužnosti zaštite posebno izražene u situacijama kada svako lice može biti izvršilac.

Preduzeće kao poslovni sistem, ima svoj životni ciklus koji obuhvata sledeće faze: stvara se, raste i nestaje. Pri tome prolazi kroz određene faze rasta i kriza, sa određenim obeležjima, koje menadžment mora pravovremeno prepoznati i preduzeti adekvatne mere, a strategija pravovremenog prelaska iz postojeće u narednu fazu, znači osvajanje više tržišnih učešća, a time i više šansi za samoodrživost. Ukoliko nema te strategije može se očekivati stagnacija i saturacija životnog ciklusa preduzeća (Erić i dr., 2012).

Prva faza rasta podrazumeva da preduzeće može da nastane na dobroj ideji, koja se može transformisati u proizvod ili uslugu, pod uslovom da za to postoji tražnja, odnosno da se to valorizuje na tržištu. Snaga preduzetnika se ne nalazi samo u ideji već i u sposobnosti da okupi tim koji će tu ideju sprovesti. Međutim, relativno veliki broj preduzetnika zanemaruje značaj organizacije u procesima upravljanja, što u početnoj fazi rasta ima veliki uticaj kao ekološko zagađivanje. Druga faza karakteriše se nastupom preduzetnika sa izraženim liderskim predispozicijama koji nastoje da kontrolisano vode preduzeće, kroz ovu fazu. Preduzetnik mora da shvati da je njegova ekološka svest u poslovanju od izuzetnog značaja za dalji razvoj preduzeća. U trećoj fazi životnog ciklusa preduzeća, preduzetnik mora da izvrši decentralizaciju organizacije, da pronađe kadrove kojima se poveravaju zadaci i visok stepen odgovornosti, kako poslovne, tako i ekološke, za obavljanje odgovarajućih zadataka. U četvrtoj fazi predstoji posao oko otklanjanja nekih nedostataka iz prethodne faze i stvaranja ambijenta za dalji rast. Formiraju se strategijske poslovne jedinice kao rezultat decentralizacije aktivnosti. S druge strane, peta faza nastaje kao rezultat uočenih slabosti u prethodnoj fazi i u tom smislu, u ovoj fazi nema individualne odgovornosti, već tim ima zajedničku odgovornost za sve bitne zadatke poslovanja (Ceranić, 2012).

Sa ekonomskog stanovišta, u odnosu na velika preduzeća, mala i srednja preduzeća predstavljaju:

- generator privrednog rasta,
- postižu visoku efikasnost poslovanja,
- najveći su izvor novog zapošljavanja,
- predstavljaju put prestrukturiranja radne snage,

- imaju visoku motivisanost vlasnika, menadžera i zaposlenih,
- energetski nisku intenzivnost;
- zahvaljujući njima se mogu jačati izvozne mogućnosti i smanjiti uvozna zavisnost (Erić i dr., 2012).

Takođe, u tehnološkom smislu, bitna činjenica je da se mala i srednja preduzeća uspešno adaptiraju na tehnološke diskontinuitete, brzo osvajaju nove proizvode u procesu diversifikacije i demasifikacije proizvodnje i uvode tehnološke inovacije. Ekološka vrednost ovih preduzeća je vezana za manju degradaciju prirodne sredine, manju urbanu koncentraciju, štednju zemljišta i energetskih resursa (Ceračić, 2012).

Samim tim, ekološka svest pojedinca, kao i menadžmenta preduzeća mora biti aktivni pokretač neophodnog uravnoteženja ekonomskih i ekoloških faktora, uz primenu poslovne etike, s obzirom na to da menadžment preduzeća predstavlja skup ključnih rukovodilaca u preduzeću, od koga zavise rezultati rada, a na taj način razvoj i povećanje ekološke svesti o neophodnosti zaštite životne sredine (Milošević i Vujičić, 2016).

3.2. Uticaj poslovnih aktivnosti preduzeća na zagađenje životne sredine /

The impact of the company's business activities on environmental pollution

Ekološko zagađenje predstavlja jednu od najvećih opasnosti koje pretili čovečanstvu i civilizaciji uopšte, od njihovog nastanka. Problemi zagađivanja životne sredine su u svojoj suštini globalni, te kao najopasniji vidovi narušavanja ekološke ravnoteže, ne poznaju granice (Aleksić i Škulić, 2012). Zaštita životne sredine obuhvata zakonom određene, različite, ali uzajamno povezane vrednosti, koje zajedno predstavljaju uslove za zdrav i siguran život i rad sadašnjih, kao i budućih generacija. Nagli razvoj nauke, tehnike i tehnologije poslednjih decenija doveo je do velikog razvoja industrije i saobraćaja, kao i do otkrivanja i primene opasnih sirovina i izvora energije, što je dovelo do opasnog ugrožavanja životne sredine i promena, koje prete da poremete održavanje života i daljeg civilizacijskog napretka (Jovašević, 2012).

Posledica sve intenzivnije proizvodnje, kao i razmena dobara je otpad, koji se generiše na različitim mestima, dok su količine srazmerne stepenu postignute privredne delatnosti. Otpad generisan na ovaj način predstavlja direktnu posledicu ljudskih aktivnosti, nastalih usled čovekove težnje za opstankom i sticanjem sredstava za život. S obzirom na činjenicu da čovek učestvuje u stvaranju otpada, instrumentima ekološke politike, neophodno je uticati na

ljudsku svest kroz informisanje o štetnim posledicama neadekvatnog upravljanja otpadom, njegovom distribucijom i sanacijom. Ekološkom politikom se uređuje i poslovni ambijent, usled definisanja pravila ponašanja preduzeća. Iako primena ekoloških mera utiče na rast troškova poslovanja preduzeća, koristi po ljudsko zdravlje, okolinu i životinjski i biljni svet su višestruke (Domazet i Jovanović, 2016).

U današnje vreme nismo suočeni sa ekološkom krizom, nego sa krizom upravljanja u oblasti zaštite životne sredine. Dobro upravljanje je od posebnog značaja za ukupne ekonomske, društvene i ekološke rezultate, što u prvi plan stavlja čoveka, pojedinca - menadžera, kome prioritet treba da bude pronalazjenje različitih načina, kako pojedinci i institucije mogu uspešno odgovoriti zahtevima od zajedničkog interesa, kroz koncepciju održivog razvoja (Jovanović, 2015).

Odgovornost menadžera za uvođenje poslovnih promena u preduzeću je nesporna, jer je menadžer taj koji mora da zna, kako da u svakoj poslovnoj situaciji: odmrzne, modifikuje ili odbaci poslovnu promenu, a koja se odnosi i na ekologiju. S tim u vezi, preduzeća treba da poseduju sposobne i kreativne menadžere, koji će efikasno i efektivno voditi promene u njima, ne zaboravljajući i uticaj ekologije (Marković i Pavlović, 2014).

Menadžer je uvek u epicentru dinamike organizacije, tako da govoriti o promenama u preduzeću, znači zapravo govoriti o menadžerima u promenama. Od njih se očekuje da uspešno upravljaju nametnutim ili zatečenim promenama, naročito iz oblasti ekologije. Menadžer mora uvek iznova da pažljivo procenjuje promene, da bi bio uspešan u svom poslu, te iz tog razloga danas nije potrebno objašnjavati, zašto se vreme u kojem živimo često zove era znanja. Za preduzetnike je važno da znaju, da ulaganje u znanje predstavlja najunosnije ulaganje, odnosno znanje je najdragocenija imovina, koja ima neograničen potencijal. Iako promene prirodno izazivaju probleme koje treba rešavati, u preduzetništvu znače život i ne treba im se suprotstavljati. Menadžerima nije dovoljno da imaju samo iskustvo, da bi pratili promene, već moraju imati i dar opažanja, odnosno veštinu da se koriste starim iskustvom u ciju sticanja novog.

3.3. Pravni aspekti očuvanja i zaštite životne sredine u Srbiji /

Legal aspects of preservation and environmental protection in Serbia

Od početka devedesetih godina prošlog veka, u okvirima javne politike u Srbiji, javlja se ekološka politika. S obzirom na to da se ona odavno primenjuje i poštuje u većini demokratskih zemalja Evropske uni-

je i u Srbiji, poslednjih godina je zabeležena aktivna promocija mera, kojima se podstiče ekološko ponašanje društva. Ipak, u Srbiji je situacija drugačija, u odnosu na privredu Zapadne Evrope, jer još uvek nije u potpunosti prihvaćena ideja da bi društvo i država zajedno trebalo da menjaju svoj odnos prema životnoj sredini. Ekološka politika u Srbiji je u većoj meri počela da se razvija krajem 2009. godine, kada je usvojen niz novih zakonodavnih mera i dokumenata, kojima se reguliše oblast očuvanja životne sredine (Drašković i Domazet, 2013).

Najvažniji strateški dokument iz domena „zelenih akata“ je Strategija upravljanja otpadom za period 2010-2019. godine, čija primena podrazumeva promenu ponašanja privrednih subjekata, uključujući preduzeća, u poslovnim aktivnostima, bilo koje vrste (Strategija upravljanja otpadom za period 2010-2019. godine). Ipak, bez obzira na donetu Strategiju, u Srbiji još uvek postoji veliki problem u organizovanju sistema prikupljanja otpada, posebno kada je u pitanju upotreba elektronske opreme, agrarne mehanizacije, kao i kancelarijskog materijala.

Ekološkom politikom u Srbiji definisano je i postojanje oblasti koje se nalaze pod režimom ekološke zaštite, a u Srbiji, ovaj režim obuhvata 522.120 hektara zemljišta i njima mogu upravljati privatne kompanije, javna preduzeća u vlasništvu države, kao i nevladine organizacije, s tim da pravo upravljanja mogu steći sve kompanije, koje ispune unapred definisane uslove. Konačnu odluku o dodeljivanju upravljanja nad ekološki zaštićenim područjima donosi Vlada Srbije (Drašković i Domazet, 2013). Nad ekološki zaštićenim područjima se vrši stalni nadzor, ali na ostaloj teritoriji Srbije se i dalje narušava koncept održive životne sredine.

Uprkos činjenici da se teži ka nenarušavanju koncepta održive životne sredine, poslednjih godina je ekološki kriminal u sve većem porastu i samim tim, krivična dela protiv životne sredine, nisu na odgovarajući način sankcionisana, te ugrožavanje životne sredine krivičnim delima postaje problem, koji prouzrokuje štetu životnoj sredini, a na taj način onemogućava održivi razvoj. Iz tog razloga, u većini slučajeva, primenjuju se sredstva koja pruža krivičnopravna zaštita (Popov, 2011).

Odgovornost pravnih lica, predstavlja novinu u Srbiji, a uređena je posebnim Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična dela, s obzirom na to da u stvaranju negativnih posledica po ekosisteme i prirodne resurse, u velikoj meri učestvuju pravna lica, uključujući i preduzeća, kao privredni subjekti, pri čemu je zakonom određeno da odgovornost pravnog lica počiva na krivici odgovornog lica, odnosno pravno lice odgovara za učinjeno krivično delo i u situaciji kada je krivični postupak protiv

odgovornog lica, iz zakonom predviđenih razloga, obustavljen ili je optužba odbijena (Joldžić i Jovašević, 2012). Iako ovaj zakon predstavlja osnov za preduzimanje daljih mera, radi suzbijanja ekološkog kriminaliteta, retko se vode, a još ređe pravosnažno okončavaju krivični postupci, jer još uvek ne postoji dovoljna svest i značaju krivičnog gonjenja za dela kojima se ugrožava životna sredina.

ZAKLJUČAK / CONCLUSION

Spremnost ljudi da prepoznaju principe i vrednosti koje se odnose na životnu sredinu odražava se i na preduzeća, u kojima zaposleni nemaju dovoljnu svest o značaju zaštite životne sredine. Iz tog razloga, neophodno je kontinuirano razvijati sposobnost ljudi da na kvalitet života, rada, ali i opstanka, gledaju kroz prizmu održivosti. Održivi razvoj je jedan od načina da se svet razume kao složena interakcija privrednih, društvenih, političkih, kao i ekoloških sistema, podrazumevajući i etički pogled na svet.

Primena različitih tehnologija dovodi do globalnih promena, koje su upravo posledica delovanja ljudi. Održivi razvoj i strateško upravljanje, odnosno strateško planiranje, povezani su u velikoj meri, te je potrebno postaviti određene strategije u razvoju i radu preduzeća, kao jednog od nosilaca održivog razvoja, jer je most između ekologije i ekonomije, održivi rast i razvoj, čija je suština održivi „zeleni“ rast koji zadovoljava sadašnje potrebe na način da se racionalno koriste prirodni resursi, u cilju osiguranja zadovoljenja potreba budućih generacija.

Činjenica je, da je stanje životne sredine u Srbiji i dalje nepovoljno, kao i da izostaju konkretne mere u svim važnim sektorima, koji su od presudnog značaja za životnu sredinu. Srbija se zalaže za pridruživanje Evropskoj uniji i to je jedan od razloga modernizacije zakonodavstva u oblasti zaštite životne sredine poslednjih godina, ali je neophodna veća primena donetih propisa i veća kontrola rada preduzeća u vezi s očuvanjem i zaštitom životne sredine.

Zemlje koje nauče kako da koriste svoje prirodne resurse na održiv način, biće na dobitku, jer zelena ekonomija treba da doprinese kontinuiranom ekonomskom razvoju, uz poboljšanje uslova života, što svakako ne može biti u dovoljnoj meri ispunjeno, ukoliko se ne poveća svest o ekološkoj odgovornosti pojedinca, a time i preduzeća.

Ukoliko se u punoj meri ne počnu primenjivati doneti propisi, odnosno ako se ne budu sankcionisali svi učesnici koji ugrožavaju životnu sredinu i time vrše ekološka krivična dela, pred Srbijom, ali i ostalim zemljama, koje krše ekološke propise, doći će do ozbiljnih pretnji, od klimatskih promena i povećanja nistašice vode, do niske otpornosti na prirodne katastrofe, biodiverzitet i gubitke ekosistema.

LITERATURA / REFERENCES

- [1] Aleksić, Ž., Škulić, M. (2012). *Kriminalistika*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
- [2] Aničić, J., Aničić, D., Vasić, N. (2017). Razvoj preduzetništva i finansijske performanse sektora MSP u Srbiji. *Ekonomika*, 63, 29-39.
- [3] Ceranić, S. (2012). *Upravljanje malim i srednjim preduzećima*, Fakultet za poslovni menadžment, Bar, Crna Gora.
- [4] Domazet, I., Jovanović, O. (2016). Očuvanje životne sredine i tehnogeni izvori zagađenja, *Ecologica*, 23(83), 529-533.
- [5] Drašković, B., Domazet, I. (2013). Instrumenti finansiranja ekoloških troškova i korišćenje prirodnih dobara i vrednosti u zaštićenim rezervatima prirode u Srbiji, *Ecologica*, 20(70), 234-238.
- [6] Erić, D., Beraha, I., Đuričin, S., Kecman, N., Jakšić, B. (2012). *Finansiranje malih i srednjih preduzeća u Srbiji*. Institut ekonomskih nauka: Privredna komora Srbije.
- [7] Janković, G., Golubović, M. (2019). Otvorene inovacije u malim i srednjim preduzećima. *Ekonomika*, 65(3), 89-101.
- [8] Joldžić, V., Jovašević, D. (2012). *Ekološko krivično pravo - međunarodni i ustavni osnovi, stvarnost i mogućnosti*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- [9] Jovanović, A. (2017). Ekološki kriminalitet i ekološki delikti u pravu Republike Srbije, *Ecologica*, 24 (86), 715-719.
- [10] Jovanović, Đ. (2015). Odnos prema životnoj sredini i savremeni menadžment, *Ecologica*, 22(77), 76-80.
- [11] Jovanović, P. (2015). *Upravljanje projektima*, Fakultet za projektni i inovacioni menadžment, Beograd.
- [12] Jovašević, D. (2012). Zaštita životne sredine u sporednom krivičnom pravu Republike Srbije, *Evropsko zakonodavstvo*, 11(41), 330-350.
- [13] Kostić, K. (Ed.). (2011). *Operacioni menadžment u funkciji održivog ekonomskog rasta i razvoja Srbije 2011-2020*: SPIN'11 VIII Skup privrednika i naučnika (Vol. 8). FON.
- [14] Kovač, A. (2012). Organizaciono strukturiranje i strateške poslovne jedinice u funkciji efikasnog upravljanja. *Škola biznisa VPŠ Novi Sad*, 3, 51-57.
- [15] Krstić, B., Tasić, M., Ivanović, V. (2014). Analiza životnog ciklusa kao tehnika procene ekološke odgovornosti preduzeća. *Ekonomika*, 60(4), 15-23.
- [16] Marković, J., Pavlović, M. (2014). Odlike menadžmenta u savremenim kompanijama. *Ekonomija teorija i praksa*, 7(2), 86-113.
- [17] Martinović, M.P., Tanasković, Z. (2013). Preduzetništvo i njegov uticaj na razvoj preduzeća u 21. veku. *Trendovi u poslovanju*, 2(2), 11-16.
- [18] Milošević, D., Vujičić, S. (2016), *Menadžment malih i srednjih preduzeća*, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd.
- [19] Okanović, A., Jokanović, B., Kisin, J. (2018). Održivo poslovanje kompanija u globalnom okruženju, *Ecologica*, 25(91), 489-494.
- [20] Penezić, N. D. (2010). *Preduzetništvo: savremeni pristup*. Akademska knjiga, Novi Sad.
- [21] Popov, Đ. (2011). Politike zaštite životne sredine - ekonomsko-pravni aspekti, *Zbornik radova Pravnog fakulteta*, Novi Sad, 45(3), 23-41.
- [22] Strategija upravljanja otpadom za period 2010-2019. godine, *Sl. glasnik RS*, br. 29/2010.
- [23] Vićentijević, K., Petrović, Z. (2018). Računovodstvo u funkciji cirkularne ekonomije, *Ecologica*, 25(91), 608-613.
- [24] Vidosavljević, S., Minić, V. (2015). Klimatske promene kao izazov savremenog sveta, *Ecologica*, 22(80), 784-787.
- [25] Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela, *Sl. glasnik RS*, br. 97/2008.
- [26] Živković, M., Ilić, S., Bevanda, V. (2014). *Ekonomika poslovanja*, Megatrend univerzitet, Beograd.